

Przekłady literatury polskiej w Chorwacji w latach 2007—2013

Polish literature in Croatian translation from 2007 to 2012

Martina Podboj

Uniwersytet w Zagrzebiu, Chorwacja, m.v.podboj@gmail.com

Data zgłoszenia: do 31.03.2014 — Data recenzji i akceptacji: 30.09.2014

Key words: literary translation, Polish literature, Croatian translation.

O długiej i bogatej tradycji przekładów literatury polskiej w Chorwacji świadczą między innymi zestawienia bibliograficzne i analizy opublikowanych tłumaczeń. Postacią szczególnie zasłużoną dla rozwoju polsko-chorwackich kontaktów literackich jest Julije Benešić — tłumacz, a także znawca języka i kultury polskiej — który w połowie XX w. opisał początki przekładu literatury polskiej na język chorwacki. Ostatnio coraz większe wysiłki wkłada się w próby nie tylko zestawienia, ale też analizy i usystematyzowania bogatej działalności translatorskiej¹.

W niniejszym artykule analizie poddano przekłady literatury polskiej na język chorwacki wydane w latach 2007—2013 w formie publikacji książkowych lub w czasopismach. Ponadto podjęto próbę porównania działalności tłumaczeniowej

¹ Widać to szczególnie w artykułach i zestawieniach bibliograficznych, jak np.: *Poljska književnost u hrvatskim književnim časopisima od 1881. do 1940. godine* Petry Gverić (2002); Đ. Čilić Škeljo, I. Vidović Bolt: *Literatura polska w chorwackich przekładach od 1990 r. do 2006 r.* W: „Przekłady Literatur Słowiańskich”. T. 1, cz. 1: *Wybory translatorskie 1990—2006*. Red. B. Tokarz. Katowice 2009; Đ. Čilić Škeljo, M. Maks: *Bibliografia przekładów literatury polskiej w Chorwacji w latach 1990—2006*. W: „Przekłady Literatur Słowiańskich”. T. 1, cz. 3: *Bibliografia przekładów literatur słowiańskich (1990—2006)*. Red. B. Tokarz. Katowice 2012, s. 207—255.

w wymienionych latach ze stanem wcześniejszym, ściślej z okresem 1990—2006. Autorka artykułu korzystała z zasobów Narodowej i Uniwersyteckiej Biblioteki w Zagrzebiu (*Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu*), największej w Chorwacji instytucji tego typu, a także z katalogów innych miejskich i uniwersyteckich bibliotek w Chorwacji. Za punkt odniesienia w przypadku porównania dzisiejszego stanu przekładu z tym z lat poprzednich posłużył zaś artykuł autorstwa Đurđicy Čilić Škeljo i Ivany Vidović Bolt pt. *Literatura polska w polskich przekładach od 1990 do 2007 r.*

Działalność wydawnicza niejednokrotnie uzależniona jest od czynników pozaliterackich. Oprócz determinant politycznych i społecznych, które wpływały na pracę wydawnictw i tłumaczy w latach dziewięćdziesiątych minionego wieku, dziś działalność tę kształtują także (a może przede wszystkim) realia rynkowe i preferencje poszczególnych oficyn wydawniczych. Z tego też powodu popularność i obecność literatur obcych na danym obszarze zależy w dużym stopniu od politycznych i społecznych „wymogów chwili”, ale i od mody decydującej o tym, co w danym czasie cieszy się szczególnie dużym zainteresowaniem. Tego rodzaju wpływom nie mogła się oprzeć także polska literatura w chorwackich przekładach. Już pobieżny ogląd potwierdza jakościową i ilościową różnicę między tłumaczeniami opublikowanymi w latach dziewięćdziesiątych XX w. a tymi z pierwszej dekady obecnego stulecia.

Zanim przejdziemy do opisu interesującego nas okresu w dziejach przekładu (2007—2013), warto nakreślić kontekst społeczno-historyczny oraz przedstawić stan działalności translatorskiej od chwili proklamacji niepodległości Republiki Chorwacji. Przede wszystkim należy podkreślić, że w latach dziewięćdziesiątych ubiegłego stulecia z powodu wojny domowej i niestabilnej sytuacji politycznej w byłej Jugosławii wszelka działalność tak przekładowa, jak i wydawnicza była niewielka. Nieliczne opublikowane wówczas książki były głównie przekładami najbardziej uznanych polskich autorów, w tym noblistów — Henryka Sienkiewicza, Czesława Miłosza i Wisławy Szymborskiej. Do najczęściej „wydawanych” w Chorwacji polskich twórców należałoby ponadto zaliczyć Zbigniewa Herberta i Tadeusza Różewicza.

Poza „obiektywnymi powodami”, dla których we wspomnianym okresie nie tłumaczono utworów autorów mniej uznanych, jednym z możliwych motywów „popełnionych” wyborów translatorskich była skłonność tłumaczy do przekładania dzieł pisarzy cieszących się powodzeniem i uznanych przez krytykę, zaliczanych do klasyków literatury. Do twórczości młodszych autorów podchodzono natomiast z nieufnością, co odzwierciedlały opinie wydawców obawiających się podjęcia ryzyka publikacji. Tak też w chwilach dramatycznych zmian politycznych i kulturowych, w sytuacji gdy wszystko w Chorwacji zaczynało „od początku”, dawano pierwszeństwo przekładom kanonicznych dzieł polskiej literatury, a przekłady współczesnych jeszcze nieuznanych autorów odłożono „na lepsze czasy”.

Inaczej było w latach 2007—2013, które cechowała znaczna aktywność chorwackich tłumaczy i wydawców literatury polskiej. Wówczas, z górą piętnaście lat po uzyskaniu niepodległości, gdy Chorwacja zdołała już okrzepnąć jako suwerenne państwo i kandydat do Unii Europejskiej, rozwijała się działalność wydawnicza i przekładowa, także samodzielna, ukierunkowana przede wszystkim na literaturę europejską. Nie dziwi więc duża liczba tłumaczonych w tym czasie utworów polskich, głównie autorów współczesnych. Analiza przekładów polskiej twórczości dowodzi różnorodności i mnogości podejmowanych w tym czasie inicjatyw translatorskich, które charakteryzowała obecność tłumaczeń utworów cenionych za granicą autorów współczesnych, ale coraz częściej także dorobku tych młodych i wciąż (relatywnie) nieuznanych przez krytykę twórców. Zauważalny jest, ponadto, wzrost liczby przekładów literatury podróżniczej, dramatów i esejów.

W porównaniu z latami wcześniejszymi widać było zwiększone zainteresowanie publikacjami książkowymi, lecz nie sposób wskazać autora, który zdecydowanie dominowałby pod względem liczby tłumaczeń jego utworów, jak to bywało w przypadku dzieł Sienkiewicza czy Miłosza. Należałoby, mimo to, zwrócić uwagę na liczne przekłady podróżniczej twórczości Andrzeja Stasiuka, jednego z najbardziej rozpoznawalnych za granicą polskich współczesnych pisarzy, autora trzech opublikowanych w Chorwacji książek (*Zima 2007*, *Na putu za Babadag / Jadąc do Babadag* 2010, *Taksim*, 2012) i współautora — wraz z Ukraincem Jurijem Andruchowyczem — zbioru esejów (*Moja Europa; Brodski dnevnik / Dziennik okrętowy*, 2007). O popularności, jaką wśród czytelników cieszy się powieść kryminalna, świadczy publikacja w krótkim czasie przez wydawnictwo Fraktura aż trzech powieści Marka Krajewskiego (*Śmierć w Breslau / Smrt u Breslauu*, 2009; *Koniec świata w Breslau / Kraj svijeta u Breslauu*, 2010; *Widma w mieście Breslau / Sablasti u Breslauu*, 2010). Z pisarzy, których utwory tłumaczono więcej niż raz, warto również wymienić Witolda Gombrowicza (zbiór *Bakakaj*, 2007; powieść *Trans-Atlantyk / Trans Atlantik*, 2009) i Sławomira Mrożka (autobiografia *Baltazar*, 2008; zbiór felietonów *Małe listy / Mala pisma*, 2011; powieść *Ucieczka na południe / Bijeg na jug*, 2012). Z kolei literaturę dla dzieci i młodzieży reprezentują dwie powieści Katarzyny Kotowskiej (*Jeż / Jež*, 2007; *Wieża z klocków / Kula od kocaka*, 2007). Wydano ponadto dwie książki Hanny Krall poświęcone tematyce zagłady polskich Żydów (*Zdażyć przed Panem Bogiem / Stići prije Boga*, 2011; *Dibuk i druge priče*, 2011).

Ogólnie rzecz biorąc, w latach 2007—2013 ukazały się liczne przekłady tekstów dramatycznych, zarówno w czasopiśmie, jak i w samodzielnych publikacjach książkowych, co stanowi istotną zmianę w porównaniu z okresem poprzednim, w którym bezwzględnie dominowała poezja. Warto zwrócić uwagę na ciekawą pozycję — dwujęzyczną, chorwacko-angielską antologię polskiego dramatu dla dzieci i młodzieży pt. *Poljska čitanka: sedam kazališnih tekstova poljskih autora za djecu i mlade* = *Polish reader: seven plays for children and*

young people by Polish authors (2009). Zawiera ona utwory takich autorów, jak: L. Bardijewska, K. Chołoniewska, I. Degórska, M. Guśniowska, M. Milewska, M. Walczak, M. Wojtyszko. Należy również wymienić zbiory dramatów i esejów Janusza Głowackiego (*Četvrta sestra*, 2007) i Artura Grabowskiego (*Cnoty zachodniej cywilizacji (tragedia elementarna) / Vrline zapadne civilizacije: elementarna tragedija*, 2007). Esej jest gatunkiem, po który często sięgali tłumacze. Przykładem niech będzie wybór z eseistycznej i epistolarnej spuścizny Brunona Schulza (*Opowiadania: wybór esejów i listów / Sanatorij pod klepsidrom*, 2007). O pozostałych przekładach dramatów i esejów będzie jeszcze mowa.

O tym, że nie zapomniano w tym okresie o wielkich twórcach poezji polskiej, niech świadczą nowe edycje dzieł Czesława Miłosza i Zbigniewa Herberta. Najnowszy wybór z poezji Miłosza pt. *Drugi prostor: najnovije pjesme*, opublikowany nakładem wydawnictwa ZORO, ukazał się w Sarajewie i Zagrzebiu w 2009 r. W tym samym roku w Zagrzebiu wydano książkę *Moć ukusa: izbor iz djela* — zawierającą obszerny wybór z poezji, prozy, eseju i dramatu Herberta. Zdaje się jednak, że nieco zapomniano o Wisławie Szymborskiej, wprawdzie ukazał się jeden (zaledwie) tomik jej poezji, lecz wydany w prawie niedostępnym, na dodatek nieatrakcyjnym formacie kieszonkowym (*Moć ljubavi*, 2011).

Krótkie opowiadanie (*short story*) to gatunek, po który bardzo chętnie sięgają czytelnicy w całej Europie, nie tylko w Chorwacji. O jego popularności świadczy odbywający się w Chorwacji Festiwal Europejskiego Opowiadania (*Festival europske priče*), w ramach którego w 2011 r. wydano antologię zawierającą między innymi opowiadanie Olgi Tokarczuk *Przetwory na życie (na niestrawność) / Zimnica za život (za lošu probavu)*. Natomiast kolejne opowiadanie Tokarczuk (*Professor Andrews w Warszawie / Profesor Andrews u Varšavi*) zostało zamieszczone w innym zbiorze, pt. *Bożične priče (Opowieści wigilijne*, 2008), razem z krótkimi formami prozatorskimi autorstwa Andrzeja Stasiuka (*Opowieść wigilijna / Bożična priča*) i Jerzego Pilcha (*Pastorałka Don Juana / Don Juanova pastoral*).

Oprócz najczęściej przekładanych i najbardziej rozpoznawalnych utworów autorów, o których już pisałam, trzeba wymienić i tych, z których twórczości tłumaczono jedynie pojedyncze dzieła. Są to głównie powieściopisarze: Magdalena Tulli (*W czerwieni / U crvenilu*, 2008), Krzysztof Varga (*Tequila*, 2008), Jacek Dehnel (*Lala*, 2010), Zbigniew Mentzel (*Wszystkie języki świata / Svi jezici svijeta*, 2010), Paweł Huelle (*Mercedes-Benz*, 2012), Zygmunt Miłoszewski (*Uwikłanie / Upleteni*, 2012) i Maria Rodziewiczówna (*Wrzos / Kasja: društveni roman iz varšavskog svijeta*, 2012). Do grupy tej zalicza się także Ryszard Kapuściński z zapiskami podróżniczymi zatytułowanymi *Podróże z Herodotem (Putovanja s Herodotom*, 2011) oraz Marek Hłasko z autobiografią *Piękni dwudziestoltni (Lijepi dvadesetogodišnjaci*, 2011).

Bardzo często polscy pisarze pojawiali się także na łamach chorwackich czasopism literackich. Zapewne było to podyktowane względami finansowo-wydawniczymi: po prostu o wiele łatwiej wydać drukiem przekład w czasopi-

śmie niż w formie samodzielnej publikacji. Wprawdzie dominuje tu wciąż poezja i (nieco rzadziej) krótkie opowiadanie, ale również polską eseistykę i dramat w latach 2007—2013 można było częściej niż kiedyś spotkać w chorwackich czasopismach literackich. O popularności polskiej literatury na rynku chorwackim świadczy fakt, że niektóre czasopisma poświęcają jej prezentacji nawet całe numery, przedstawiają wyłącznie polską twórczość czy to mało znanych autorów, czy też takich poetów, jak Miłosz i Herbert.

Trzy lata po śmierci Czesława Miłosza „Književna republika” (2007, br. 7/9) wydała obszerny wybór jego wierszy, a w 2011 r., w setną rocznicę urodzin poety, trzy czasopisma poświęciły obszerne stronicie lub numery tematyczne twórczości tego noblisty. W czasopiśmie „Dubrovnik” (br. 1), oprócz przekładów poezji, zamieszczono dwa wywiady z poetą. W tym samym roku w miesięczniku „Forum” (br. 10/12) ukazał się wybór poezji Miłosza w przekładzie Pero Mioča (*Kronološki prijevod poezije od 1930. do 2005. godine*), a w czasopiśmie „Književna Rijeka” (br. 4) — oprócz wierszy, rozmowa z poetą.

Jedynie Zbigniewowi Herbertowi redaktorzy czasopism poświęcają porównywalnie dużo miejsca i uwagi. Całe bloki dotyczące jego twórczości znajdziemy w czasopismach „Forum” (2007, br. 1/3 i 2009, br. 4/6) i „Književna smotra” (2009, br. 4/6). W 2008 r. „Forum” (br. 10/12) opublikowało fragment *Barbarzyńcy w ogrodzie (Barbarin u vrtu)*, a w 2011 r. czasopismo „Riječi” (br. 1/3) — kilka esejów Herberta.

Wśród poetów zajmujących w czasopismach chorwackich poczytne miejsce są także: Konstanty Ildefons Gałczyński („Forum” 2007, br. 10/12), Henryk Bardijewski („Književna Rijeka” 2007, br. 2; „Mogućnosti” 2007, br. 2), Monika Milewska („Forum” 2008, br. 4/6), Adam Zagajewski („Mogućnosti” 2010, 7/9) czy Jan Sochoń („Poezija” 2011, br. 1/2).

Obok poetów dobrze znanych, w tym zdobywców literackiej Nagrody Nobla, stanęli w szeregu polskich cenionych w Chorwacji twórców także ci młodszy lub mniej znani. I tak w czterech czasopismach odnajdziemy rubryki poświęcone polskiemu poetom współczesnym niezbyt dobrze znanym. Na przykład w 2007 r. czasopismo „Quorum” (br. 2/3) drukowało *Polską poezję nowego tysiąclecia / Poljska poezija novog tisućljeća*, prezentując utwory takich autorów, jak: Marcin Cecko, Piotr Czerski, Juliusz Gabryel, Łukasz Jarosz, Robert Król, Joanna Mueller, Maciej Robert, Julia Szychowiak, Joanna Wajs i Adam Zdorowski. Dwa lata później w czasopiśmie „Mogućnosti” (br. 7/9), w ramach bloku pt. *Pet poljskih pjesnika*, znalazło się miejsce dla poezji Tadeusza Dąbrowskiego, Julii Fiedorczuk, Moniki Milewskiej, Tomasza Różyckiego i Filipa Zawady. Nie można nie wspomnieć w tym miejscu o wyborze Đurđicy Čilić Škeljo pt. *Riječi kao insekti na svježoj ranici smisla: suvremena poljska poezija*, który ukazał się w czasopiśmie „Poezija” (2010, br. 1/2) i zawierał wiersze Mariusza Grzebalskiego, Jacka Dehnela, Moniki Mioszewicz, Bianki Rolando i Justyny Radczyńskiej.

Po tym jak polska „Wyspa” poświęciła cały numer literaturze chorwackiej w 2008 r. chorwacka „Tema” (br. 5/6) wydała numer z podtytułem *Poljska književnost i poljska knjiga — Časopis „Wyspa” u časopisu „Tema”*. To efekt współpracy dwóch czasopism. Oprócz przekładów prozaików, eseistów i autorów literatury podróżniczej, jak: Lech Budrecki, Ryszard Kapuściński, Marek Ławrynowicz, Kazimierz Orłoś i Mariusz Sieniewicz, na łamach „Temy” pojawia się także wybór ze współczesnej poezji polskiej, obejmujący wiersze Joanny Mueller, Dariusza Sośnickiego, Mariana Grześczaka, Józefa Kurylaka, Roberta Mielhorskiego, Krystyny Rodowskiej, Bohdana Zadury, Adriany Szymańskiej, Janusza Szubera i Eugeniusza Tkaczyszyna-Dyckiego.

Jak już parokrotnie wspominałam, w przeciwieństwie do przekładów literatury chorwackiej w okresie bezpośrednio po 1990 r., w latach 2007–2013 wzrosła liczba tłumaczeń esejów i dramatów. A skoro już o tym mowa, to nadmienię, że w prezentacji dorobku polskich dramatopisarzy ważną rolę odegrało czasopismo „Kazalište”, które kilkakrotnie opublikowało przekłady Małgorzaty Sikorskiej-Miszczuk, Tadeusza Kornasia, Ludwika Flaszena i Pawła Płoskiego. Z kolei jednoaktówki Sławomira Mrożka pojawiły się na łamach „Mogućności” (2009, br. 1/3).

Z ważniejszych publikacji trzeba też wymienić Olgi Tokarczuk siedem krótkich opowiadań wydrukowanych w czasopiśmie „Tema” (2011, br. 1/2) oraz liczne eseje różnych polskich autorów, jakie ukazały się w tym samym roku w czasopiśmie „Riječi” (br. 1/3). W grupie tych ostatnich znaleźli się: Stanisław Rosiek, Jerzy Grotowski, Zbigniew Herbert i Leszek Kołakowski ze słynnymi *Mini wykładami o maxi sprawach (Mini predavanja o maksii stvarima)*. Stałym zainteresowaniem cieszy się twórczość Ryszarda Kapuścińskiego (fragmenty jego prozy opublikowały czasopisma „Tema” 2008, br. 5 i „Književna smotra” 2009, br. 1).

Na zakończenie należałoby także wymienić tłumaczy, którzy przysłużyli się szerzeniu polskiej literatury w Chorwacji i przedstawili ją chorwackiemu czytelnikowi w całym jej bogactwie i repertuarze. Doświadczony tłumacz Pero Mioč jest autorem przekładów większości opublikowanych w tym czasie utworów, poza nim przekładów dokonywali głównie zagrzebscy poloniści, jak Đurđica Čilić Škeljo i Dalibor Blažina, czy też inni tłumacze, jak: Mladen Martić, Adrian Cvitanović i Jasmin Novljaković.

Podsumowując, należy podkreślić, że działalność tłumaczeniową w latach 2007–2013 należy rozpatrywać w kategoriach naturalnego rozwoju i kontynuacji tego rodzaju aktywności w warunkach powojennych, w czasie po dramatycznych zmianach politycznych. Gdy tylko Chorwacja umocniła się jako niezależne państwo, a tłumacze polskiej literatury przełożywszy najważniejsze, kanoniczne dzieła przygotowali grunt pod recepcję polskiej literatury (która w istocie może się poszczycić w Chorwacji obecnością usankcjonowaną pewną tradycją), przyszedł czas na przekłady pisarzy współczesnych, popularnych i uznanych. Biorąc pod

uwagę liczbę przekładów, ten sześcioroczny okres okazuje się o wiele płodniejszy w stosunku do poprzedzających go lat 1990—2006. Jeśli zaś chodzi o jakość, to zauważmy, że swoją działalnością objęli tłumacze utwory autorów i gatunki, które w momencie przekładu nie były najbardziej reprezentatywne. Również sam charakter pracy tłumaczy jest niejednolity, a wręcz różnorodny. Ponieważ w ciągu tych siedmiu lat co roku publikowano co najmniej pięć książek, a liczba utworów wydrukowanych na łamach czasopism literackich jest także niemała, można bez przesady stwierdzić, że polska literatura została chorwackiemu czytelnikowi przedstawiona w sposób rzetelny.

Z języka chorwackiego przetłumaczyła *Katarzyna Majdzik*

Martina Podboj

**Prijevedi poljske književnosti u Hrvatskoj
u razdoblju od 2007. do 2012. godine**

Sažetak

U radu su predstavljeni prijevodi poljske književnosti na hrvatski jezik od 2007. do 2012. godine. Analizirani su prijevodi objavljeni kao samostalne knjige ili prijevodi unutar književnih časopisa. Uz kvalitativne i kvantitativne podatke, objašnjen je i izvanknjiževni kontekst koji utječe na izdavačku i prevodilačku aktivnost. Za navedeno se razdoblje, u usporedbi s prethodnim godinama, ističe se da je prevoditeljska aktivnost postala vrlo raznolika te da je obuhvatila autore i žanrove koji u početku nisu bili toliko zastupljeni te se zaključuje da je poljska književnost kvalitetno predstavljena hrvatskoj čitalačkoj publici.

Ključne riječi: književni prijevod, poljska književnost, hrvatski prijevod.

Martina Podboj

**Polish literature in Croatian translation
from 2007 to 2012**

Summary

This paper presents translation of Polish literature in Croatia, published from 2007 to 2012, either as independent books, or as publications in literary magazines. Besides qualitative and quantitative data for the mentioned period, the paper explains the context and reasons outside literature that have an influence on translation and publishing activity. This period, compared to ones before, is described as diverse and rich with Polish translations of authors and genres that were not covered before. It is concluded that Polish literature is well-presented to Croatian readers.

Key words: literary translation, Polish literature, Croatian translation.